

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENCİLERİ ARASINDA AYIRIM YAPMA DURUMU VE BU AYIRIMIN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Bülent Öztürk* Gürcü Koç** Fatma Tezel Şahin***

Özet

Araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin öğrencilerine karşı ayırım yapıp yapmadığını, öğrencilerin bundan nasıl etkilendiğini ve farklı davranılan öğrencilerin sınıf içindeki akademik ve sosyal davranışlarını belirlemektir. 900'ü eğitim fakültesi, 465'i ilköğretim ikinci kademe ve 213'ü de lise olmak üzere 1578 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Bu öğrencilere ilkokul yaşantılarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Sonuçlar göstermektedir ki, öğretmenlerin %92,8'i yüksek ve düşük beklenti geliştirdikleri öğrencilere farklı davranmaktadırlar. Yüksek beklenti geliştirilen öğrencilerin %69,1'i, düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin %32,7'si ön sıralarda oturmaktadır. Yüksek beklenti geliştirilen öğrencilerin %84,4'ü bu ayırmadan olumlu etkilendiğini, düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin %66,2'si olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, yüksek beklenti geliştirilen öğrencilerin sınıf içindeki akademik ve sosyal davranışları daha olumludur.

Anahtar kelimeler: Öğretmen beklentisi, yüksek ve düşük beklenti.

Abstract

The goal of this investigation is to elicit whether classroom teachers treat differently to their students or not, how the teachers treat differently, and how the academic and social behaviours of the students who the teachers treat differently in the classroom are. The sample of the investigation consisted of 1578 students; 900 of them from school of education, 465 secondary school and 213 high school students. Some questions were directed to the students about their experiences when they attended elementary school. The results indicated that % 92.8 of the teachers treated differently to high and low-expected students in their classrooms. %69.1 of high-expected students and %32.7 of the low-expected students placed the seats of front of the classrooms. The majority of the high-expected students (% 84.4) mentioned that these different treatments affected them in a positive way, while % 66.2 of the low-expected students mentioned negative effects. Also, the academic and social behaviours of the high expected students were more positive than those of the low-expected students.

Key Words: Teacher expectation, high expectation, low expectation.

* *Yakın Doğu Üniversitesi tarafından 23-26 Ekim 2002 tarihleri arasında düzenlenen XI. Eğitim Bilimleri Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.*

Yazışma adresi: *Yard. Doç. Dr. Bülent Öztürk, **Arş. Gör. Dr. Gürcü Koç, ***Yard. Doç. Dr. Fatma Tezel Şahin, G.Ü. Mesleki Eğitim Fakültesi, 06500 Beşevler/Ankara

Bir sınıf ortamında öğrencinin davranışlarını yönlendiren özelliklerden biri bireyin kendi yeterlik algısıdır. Bu algı çerçevesinde kendi potansiyeline ilişkin kararlar verir ve sınıf içerisindeki davranış ve rollerini belirler. Çizilen bu roller, içsel nedenlere bağlı olarak görünse de ortaya çıkmasını etkileyen faktörler çoğunlukla dışsaldır. Özellikle küçük yaş gruplarında bireyin kendine ilişkin algılar oluşturmasında dışsal nedenler daha önemli bir etkiye sahiptir. Çünkü, birey kendi sahip olduğu özellikleri ve kendi yeterliğini henüz daha yeterince tanımamaktadır. Bu sebepten, birey kendi yeterliğini dışsal çevrenin (öğretmen, anne-baba, sosyal çevre) kendisine yönelik davranışlarından çıkarmaktadır. Okul yıllarında en etkili dışsal faktör öğretmen olarak görülmektedir. Stipek ve Tannat (1984)'ın araştırmasında 4-8 yaşındaki çocuklar kendi ve arkadaşlarının yetenekleri ile ilgili yargılarda bulunmuşlardır. Bu çalışmada çocukların, kendilerinin ve arkadaşlarının yeteneklerine ilişkin değerlendirmeleri ile öğretmenlerin onlara ilişkin değerlendirmeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Elde edilen bu sonuçlar, araştırmacılar tarafından “öğrencilerin kendi potansiyelleri hakkında karar vermede öğretmenlerin değerlendirmelerinin önemli olduğu ve öğretmenlerin etkisinin görüldüğü” şeklinde yorumlanmıştır.

Öğrencilerin kendi potansiyellerine ilişkin değerlendirmeleri, aynı zamanda sınıf ortamındaki akademik ve sosyal faaliyetlere katılımı ve buna bağlı olarak öğrenci başarısını da etkilemektedir. Öğretmenlerin başarılı olarak algıladığı (yüksek beklenti geliştirdiği) ve bunu davranışlarıyla öğrencilere hissettirdiği öğrencilerin akademik ve sosyal performansının yüksek, düşük olarak algıladığı (düşük beklenti geliştirdiği) öğrencilerin performansının düşük olduğu Peterson ve Barger (1984)'in araştırmasında açıkça görülmektedir (Akt. Gottfredson ve diğerleri 1995). Şahin, Öztürk ve Koç (2002)'un okul öncesi öğrencileri üzerinde yapmış olduğu bir çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; öğretmen, öğrencilerin çeşitli girdilerinden etkilenecek, onların sahip oldukları potansiyele ilişkin bazı algılar (beklentiler) geliştirmekte, sınıf içindeki davranışlarını öğrencilere yönelik olarak bu çerçevede farklılaştırmakta ve öğrenciler de davranışlarını buna göre düzenlemektedirler.

Öğretmenler öğrencilere yönelik olarak geliştirmiş oldukları algılar çerçevesinde (yüksek ve düşük beklenti geliştirmesine göre) davranışlarını düzenlemekte ve öğrencilere farklı davranmaktadırlar. Öğretmenlerin farklı davranışlar gösterdiği durumlar;

- Fiziksel yakınlık gösterme
- Duygusal yakınlık gösterme
- Daha zor veya kolay görevler verme
- Verilen dönütlerin niteliği, yoğunluğu ve samimî duyguları ifade etmesi,
- Sorulan soruların niteliği ve cevaplamak için izin verilen zaman miktarı

olarak görülebilir (Öztürk ve Koç, 2001: 371-373). Bu sıralanan durumlarda öğretmenler, geliştirmiş oldukları algıların etkisinde kalmaktadırlar (Öztürk, Şahin ve Koç, 2002).

Özellikle ilköğretim okullarında eğitimcilerin ve velilerin eleştirdikleri noktalardan bir tanesi, öğrencilerin başarı gruplarına ayrılmasıdır. Bunlar sınıf şeklinde ayrılabilceği gibi, bir sınıf içerisinde gruplar

şeklinde de olabilir. İngiliz eğitim sisteminde matematik, okuma vb. derslerde başarı gruplarına ayırma (tracking) kullanılmaktadır. Evertson (1982) ve Dominco ve Roth (1993)'un araştırmalarında yüksek ve düşük-track sınıflarındaki öğretmen davranışlarının, kazandırılmak istenen becerilerin, yaratılan sınıf atmosferinin, görevlerin niteliğinin ve öğrencilerin kendilerini algılama biçimlerinin farklılaştığı görülmektedir (Akt. Good ve Brophy, 2000). Ancak, bu gruplamaların başarıyı artırmadığı ve özellikle bireylerin kendi potansiyellerine ilişkin algılamalarında bazı problemler yarattığı araştırmalarda görülmekte ve bunun kaldırılması için önerilerde bulunmaktadır (Good ve Brophy, 2000).

Sınıf içerisindeki öğretmen davranışlarının etkisiyle öğrencilerin kendilerine ilişkin olumsuz algı geliştirmesi ve bunu akademik ve sosyal davranışlarına yansıtması daha sonraki yaşlarda giderilip bu durum olumluya dönüştürülebilir mi? Bu dönüştürmede hangi faktörler etkili olur? Yapılan araştırmalar bunun mümkün olduğunu göstermektedir. Bunu etkileyen üç temel faktöre işaret edilmektedir: 1) daha sonraki öğretim kademelerinde karşılaştığı öğretmenler 2) Aile desteği 3) Sosyal çevrenin desteği. Bu algılamayı yaratan bir öğretmen davranışı olduğuna göre, bir başka öğretmen davranışı bu algılamayı değiştirebilir. Bireyin iletişimde bulunduğu diğer iki grup aile ve sosyal çevredir. Goldenberg (1989; 1992) yapmış olduğu araştırmalarda, olumsuz öğretmen algısına sahip öğrencilerin, ailelerinin desteğini alarak bu olumsuz durumdan kurtulduklarını bulmuştur. Okul öncesi üzerinde yapılan araştırmalarda, başarısız öğrencilerin, ailelerinin destek ve yardımını alarak kendilerine güvenlerinin arttığı, etkili çalışma alışkanlıkları geliştirdikleri, sınıf içi etkileşimde daha başarılı oldukları, akademik başarısızlıktan kurtuldukları bulunmuştur. Aynı zamanda, bireyin sahip olduğu özelliklerin arkadaşları tarafından takdir edilmesi, grup içerisindeki durumu vb. bireyin kendine yönelik olumsuz algısını değiştirebilir (Öztürk ve Koç, 2001: 389).

Buna göre, ilköğretimde verimin artması için öğretmenin öğrenciye yönelik algısının çeşitli değişkenler açısından ortaya konması ve aynı zamanda bu algının öğrenci davranışlarına nasıl yansıdığına ortaya çıkarılması ve yenileştirme çalışmalarında bunun önemsenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, sınıf öğretmenlerinin öğrencilere yönelik farklı algılar geliştirip geliştirmedikleri, sınıftaki oturma düzenine ve küme çalışmalarına bunu nasıl yansıttığı, öğrencilerin bu farklı algılamadan nasıl ve ne derece etkilendikleri, beklenti etkisinden kurtulmada hangi faktörlerin ne derece etkili olduğu, yüksek ve düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin sınıf içi akademik ve sosyal davranışları incelenmiştir.

Yöntem

Araştırma deseni: Araştırmada tarama deseni kullanılmıştır. Bu yolla ilköğretim birinci kademeyi bitiren öğrencilerin (ilköğretim ikinci kademe, lise ve üniversite öğrencileri), sınıf öğretmenlerinin öğrencilere yönelik beklenti geliştirme durumları, düşük ve yüksek beklenti geliştirilen öğrencilerin öğretmenden etkilenme düzeyleri ve düşük – yüksek beklenti geliştirilen öğrencilerin davranışları belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın geçmişe yönelik olarak öğrencilerin ilkokul yaşantılarını incelemesi iki temel özelliğe dayanmaktadır: 1) Öğrenciler ilkokul öğretmenleriyle diğer kademelerdeki öğretmenlere göre daha uzun bir süre birlikte olmakta ve öğretmenleriyle daha fazla etkileşime girere onlardan daha fazla etkilenmektedirler 2)

Öğrenciler bu öğretim döneminde kendilerine ilişkin kararlı algılara geliştirememiş olmalarından dolayı, öğretmenlerin algı ve davranışlarından daha fazla etkilenmektedirler. Yani öğretmen beklenti etkisi bu dönemde daha fazla görülmektedir.

Evren ve örneklem: Araştırmanın evrenini Ankara'nın merkez ilçelerindeki ilköğretim ikinci kademe, lise ve Ankara'da bulunan üniversitelerin eğitim fakülteleri öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde, Ankara örneklemini temsil edebilecek çeşitli merkez ilçelerden altı tane ilköğretim ikinci kademe ve üç lise seçilmiştir. İlköğretim ikinci kademe öğrencilerine 465 ve lise öğrencilerine 213 olmak üzere 678 anket uygulanmıştır. Toplanmak istenen veriler öğrencilerin ilköğretim birinci kademe yaşantılarına yönelik olduğundan ve örnekleme alınan öğrenciler farklı ilköğretim okullarından geldiklerinden, o anda devam ettikleri okulların özellikleri önemslenmemiştir.

Üniversite düzeyinde, Ankara'da bulunan üniversitelerin eğitim fakülteleri araştırmanın evrenini oluşturmuştur (Eğitim fakültelerinin tercih edilmesinin sebebi, öğretmen davranışlarını daha iyi analiz edebilme özelliğinden kaynaklanmaktadır). Eğitim fakültelerinin özelliklerinin birbirine yakın oldukları dikkate alınarak, öğretmen yetiştirdikleri okulların özelliklerine göre beş eğitim fakültesi örnekleme alınmıştır: H.Ü. Eğitim Fakültesi (n= 247) ve Gazi Üniversitesinden; Gazi Eğitim Fakültesi (n= 251), Meslekî Eğitim Fakültesi (n= 227), Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi (n=127), Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi (n=162). Bu fakültelerden örnekleme alınan toplam öğrenci sayısı 994'tür. Ancak bunlar içerisinde 94 öğrenci ilköğretim okulu yaşantılarını iyi hatırlayamadıklarını belirttiklerinden araştırmaya dahil edilmemiş ve 900 eğitim fakültesi öğrencisi araştırma örneklemini oluşturmuştur.

Genel olarak, 900 eğitim fakültesi, 465 ilköğretim ikinci kademe ve 213 lise öğrencisi olmak üzere toplam 1578 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmada veriler bu öğrencilerin ilköğretim okulu yaşantılarına yönelik olarak hazırlanan anket yoluyla toplanmıştır.

Veri toplama aracı: Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Ankette ilköğretim öğretmenlerinin sınıflarında düşük ve yüksek beklentili öğrencilerin dağılımı, öğrencilerin hangi grupta yer aldığı ve sınıftaki oturma yeri, öğretmenlerin başarı gruplaması yapması, düşük ve yüksek beklenti geliştirilen öğrencilerin öğretmenlerin etkilenme düzeyi ve ilköğretimde düşük beklenti geliştirilen eğitim fakültesi öğrencilerinin bu etkiden nasıl kurtuldukları ve ayrıca yüksek ve düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin sınıf içindeki akademik ve sosyal davranışları sorulmuştur. Ankette yüksek ve düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin sınıf içi davranış düzeylerini derecelerini belirlemede; az (1), orta (2), çok (3) olmak üzere üçlü dereceleme kullanılmıştır.

Verilerin toplanması: Anketlerin uygulanmasını araştırmacılar gerçekleştirmiştir. Araştırmacı, dersin öğretmeni ile birlikte sınıfa girerek anketle ilgili açıklamalar yapmış ve öğrencilerin anketi doldurmaları esnasındaki sorularını cevaplamıştır. Araştırma geçmişe yönelik olduğundan öğrencilere, dikkate alacakları durum araştırmacı tarafından şu açıklamayla duyurulmuştur: "İlköğretim yaşantınızdaki sınıf öğretmeninizi dikkate alarak anketi doldurunuz. İlköğretim yaşantınızda birden fazla sınıf öğretmeniniz olduysa, bunlardan sadece sizinle

en uzun süre birlikte olan öğretmeninizi dikkate alınız. Sınıf öğretmeninizin yüksek beklenti geliştirdiği, yani, favorisi olan, diğer öğrencilerden olumlu yönde farklı davrandığı öğrencileri var mıydı? Eğer, vardıysa onların isimlerini bir kâğıda yazınız (öğrencilerin bu isimleri yazmaları için bir süre tanınır). Ayrıca öğretmeninizin düşük beklenti geliştirdiği, yani kenara ittiği, diğer öğrencilerden olumsuz yönde farklı davrandığı öğrencileri var mıydı? Eğer vardıysa bu öğrencilerin isimlerini de kâğıda yazınız (Öğrencilerin bu isimleri yazmaları için zaman tanındıktan sonra araştırmacı devam eder). Anketteki sorulara cevap verirken, her bir gruptaki isimlerini yazdığınız öğrencileri bütün olarak düşüneceksiniz. Şimdi anketteki soruları yanıtlayınız, yüksek ve düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin davranışlarını işaretleyiniz.” Bu açıklamalara bağlı olarak öğrenciler anketi doldururken, araştırmacı sınıfta gezinerek öğrencilerin cevaplarını kontrol etmiştir.

Verilerin analizi: İlkokul öğretmenlerinin sınıflarında yüksek ve düşük beklenti geliştirdiği öğrencilerinin olup olmadığı, öğretmenlerin bu öğrencilere farklı davranma durumu ve başarı gruplaması yapması, düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin bu etkiden kurtulmasında yardımcı olan kişiyi belirlemek için yüzde ve frekans; beklenti düzeyine göre sınıfta oturma düzeni, beklenti düzeyine göre öğretmenden olumlu-olumsuz etkilenme ve daha az-daha çok etkilenme düzeyi arasında ilişki olup olmadığını anlamak için Kay Kare testi, yüksek ve düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin sınıf içindeki davranışlarını karşılaştırmak için eşleştirilmiş gruplarda t-testi kullanılmıştır (bu istatistiksel yöntem, her iki gruba ait veriler aynı kişilerden elde edildiği için kullanılmıştır). İstatistiksel analizler SPSS paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Bulgular

Tablo 1’de araştırma grubunda yer alan öğrencilerin algılarına göre, ilkokul öğretmenlerinin sınıflarında yüksek ve düşük beklenti geliştirdiği öğrencilerin olup olmadığı yer almaktadır. Tablo 1’e göre, araştırma grubundaki öğrencilerin ilkokul öğretmenlerinin sınıflarında % 94.4 oranında yüksek beklentili, % 96.5 oranında düşük beklentili öğrencilerin olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Araştırma Grubundaki Öğrencilerin Algılarına Göre İlkokul Öğretmenlerinin Yüksek ve Düşük Beklenti Geliştirdiği Öğrencilerin Dağılımı

<i>İlkokul öğretmenin yüksek/düşük beklentili öğrencisi var mıydı?</i>	<i>Yüksek Beklenti</i>		<i>Düşük Beklenti</i>	
	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Evet	1537	94.4	1523	96.5
Hayır	41	2.6	55	3.5
Toplam	1578	100.0	1578	100.0

İlkokul öğretmenlerinin öğrencilerini başarı durumuna göre gruplama yapmasına ilişkin bulgular Tablo 2’de dir. Araştırma grubundaki öğrencilerin % 54’üne göre ilkokul öğretmenleri tembeller-çalışkanlar gruplaması yaparken, % 39’una göre böyle bir gruplama yapmamaktadır.

Tablo 2. İlkokul Öğretmeninin Tembeller-Çalışkanlar Grubu Yapma Durumu

<i>Başarı gruplaması</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Evet	858	54.4
Hayır	611	38.7
Cevapsız	109	6.9
Toplam	1578	100.0

Tablo 3'te ilkokul öğretmenlerinin yüksek ve düşük beklenti geliştirdiği öğrencilerin sınıf içinde oturdukları yerlerin farklılık gösterip göstermediğini anlamak için yapılan Kay Kare analizi sonuçları görülmektedir. Tabloya göre ilkokul öğretmenlerinin yüksek beklenti geliştirdiği öğrencilerin % 69'u sınıfın önünde, % 18'i ortada ve % 13'ü arkada oturmaktadır.

Tablo 3. Yüksek ve Düşük Beklenti Geliştirilen Öğrencilerin Beklenti Düzeyine Göre Sınıf İçinde Oturdukları Yerlerin Dağılımı

<i>Yüksek /düşük beklentili öğrenciniz var mı?</i>	<i>Önde oturma</i>		<i>Ortada Oturma</i>		<i>Arkada oturma</i>		<i>Toplam</i>	
	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Yüksek	608	69.1	159	18.1	113	12.8	880	100.0
Düşük	110	32.7	123	36.6	103	30.7	336	100.0
Genel	718	54.55	382	29.02	216	16.43	1316	100.0

$X=208.26$ $sd=4$ $p=.000$

Düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin % 33'ü önde, % 37'si ortada ve % 30'u arkada oturmaktadır. Kay Kare analizine göre beklenti düzeyinde olma ile sınıfın ön ya da arkasında oturma arasında .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, yüksek beklenti geliştirilen öğrencilerin daha çok önde oturduğu, düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin ise ön, orta ve arkada oturma oranlarının birbirine çok yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Üniversite öğrencilerine hangi beklenti düzeyinde yer aldığına ilişkin dağılımlar Tablo 4'tedir. Üniversite öğrencilerinin % 70'inin yüksek, % 15'inin orta ve % 13'ünün düşük beklenti grubunda yer aldığı görülmektedir.

Tablo 4. Üniversite Öğrencilerinin Algılarına Göre Beklenti Düzeyinde Yer Alma Durumu

<i>Beklenti düzeyinde yer alma durumu</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Yüksek	639	70.2
Orta	136	15.2
Düşük	113	12.6
Cevapsız	12	2.0
Toplam	900	100.0

Tablo 5’te, üniversite öğrencilerinin düşük beklenti etkisinden kurtulmalarında yardımcı olan kişi görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin düşük beklenti etkisinden kurtulmalarında % 37 sosyal çevre, % 32 aile ve %31 öğretmen etkili olmuştur.

Tablo 5. Üniversite Öğrencilerine Göre Düşük Beklenti Etkisinden Kurtulmada Etkili Olan Kişi

<i>Kurtulmada etkili olan kişi</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Sosyal çevre	41	36.28
Aile	37	32.74
Öğretmen	35	30.97
Toplam	113	100.0

Araştırma grubundaki öğrencilere, ilkökul öğretmenlerinin yüksek ve düşük beklenti geliştirdiği öğrencilere farklı davranıp davranmadığı sorulmuştur. Sonuçlar Tablo 6’dadır. Araştırma grubundaki öğrencilerin % 93’üne göre ilkökul öğretmenleri yüksek ve düşük beklenti geliştirdiği öğrencilerine farklı davranmaktadır. Öğrencilerin yalnızca % 7’si öğretmenlerinin farklı davranmadığını belirtmiştir.

Tablo 6. Araştırma Grubundaki Öğrencilerin Algılarına Göre İlkokul Öğretmenlerinin Yüksek ve Düşük Beklenti Geliştirdiği Öğrencilere Farklı Davranma Durumu

<i>Farklı davranma durumu</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Evet	1464	92.8
Hayır	114	7.2
Toplam	1578	100.0

Tablo 7’de öğrencilerin, öğretmenin öğrenci üzerindeki etkisinin yüksek ve düşük beklenti grubunda yer almaya göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan Kay Kare analizi sonuçları verilmiştir. Tabloya göre, yüksek beklenti geliştirilen öğrencilerin % 84’ü öğretmenden olumlu yönde, % 16’sı ise olumsuz yönde etkilenmektedir. Öğretmenlerin düşük beklenti geliştirdiği öğrencilerin ise, % 34’ünün öğretmenden olumlu, % 66’sının olumsuz biçimde etkilendiği görülmektedir. Gruplar arasındaki farklılık olup olmadığını anlamak için yapılan Kay Kare sonuçlarında, .01 düzeyinde anlamlı bir farklılığın olduğu anlaşılmıştır. Buna göre, yüksek beklenti geliştirilen öğrencilerin öğretmenden daha olumlu, düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin ise daha olumsuz yönde etkilendiği söylenebilir.

Tablo 7. Öğrencilerin Beklenti Düzeyinde Yer Almasına Göre Öğretmenin Olumlu-Olumsuz Etkisinin Dağılımı

<i>Beklenti düzeyi</i>	<i>Olumlu etki</i>		<i>Olumsuz etki</i>		<i>Toplam</i>	
	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Yüksek	725	84.4	134	15.6	859	100.0
Düşük	111	33.8	217	66.2	328	100.0
Genel	836	70.4	351	29.6	1187	100.0

X= 291.34 sd= 1 p=.000

Öğrencilerin öğretmenin öğrenciler üzerinde az ya da çok etkili olmasının, öğrencilerin yüksek ve düşük beklenti grubunda yer almasına göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Kay Kare sonuçları Tablo 8’de dir. Tablo incelendiğinde, yüksek beklenti geliştirilen öğrencilerin % 13’ünün öğretmenden az, % 16’sının orta, %71’inin çok etkilendiği görülmektedir. Düşük beklenti grubundaki öğrencilerin % 24’ü az, % 24’ü orta ve % 52’si öğretmenden çok etkilendiğini belirtmiştir. Kay Kare sonuçlarına göre beklenti düzeyinde yer alan ile öğretmenden etkilenme arasındaki ilişki .01 düzeyinde anlamlıdır. Buna göre, yüksek beklenti geliştirilen öğrencilerin öğretmenden, düşük beklenti geliştirilen öğrencilere göre daha fazla etkilendiği söylenebilir.

Tablo 8. Öğrencilerin Beklenti Düzeyinde Yer Almasına Göre Öğretmenin Etki Derecesinin Dağılımı

<i>Beklenti düzeyi</i>	<i>Az etkili</i>		<i>Orta derecede etkili</i>		<i>Çok etkili</i>		<i>Toplam</i>	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Yüksek	113	12.9	140	15.9	626	71.2	879	100.0
Düşük	81	24.1	82	24.4	173	51.5	336	100.0
Toplam	194	16.0	222	18.3	799	65.8	1215	100.0

X=43.2 sd=2 p=.000

Tablo 9’da öğretmenlerin yüksek ve düşük beklenti geliştirdiği öğrencilerin akademik etkinliklere ve sosyal çalışmalara katılma vb. sınıf içi davranışlarının karşılaştırılması için yapılan t testi sonuçları yer almaktadır.

<i>Öğrenci Davranışları</i>	<i>Beklenti</i>	<i>N</i>	<i>X</i>	<i>S</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
1. Başarılı olma	Yüksek	1529	2.78	.48	67.86	.000
	Düşük	1529	1.41	.57		
2. Kendine güvenme	Yüksek	1529	2.73	.50	59.99	.000
	Düşük	1529	1.51	.59		
3. Akademik etkinliklere katılma	Yüksek	1532	2.75	.50	55.09	.000
	Düşük	1532	1.56	.63		
4. Öğretmenle iletişim	Yüksek	1528	2.77	.48	60.82	.000
	Düşük	1528	1.55	.60		
5. Arkadaşları ile iletişim	Yüksek	1531	2.55	.61	28.54	.000
	Düşük	1531	1.87	.66		
6. Liderlik	Yüksek	1531	2.54	.62	48.35	.000
	Düşük	1531	1.47	.59		
7. Sosyal faaliyetlere katılma	Yüksek	1531	2.53	.63	29.50	.000
	Düşük	1531	1.77	.71		

Araştırma grubundaki öğrencilerin algılarına göre, öğretmenlerin yüksek beklenti geliştirdiği öğrenciler düşük beklenti geliştirdiği öğrencilere göre daha başarılı, kendine daha fazla güvenen, akademik etkinliklere daha fazla katılan, öğretmenle daha yoğun iletişim kuran, arkadaşlarıyla daha iyi ilişkiler kuran, daha lider ve sosyal etkinliklere daha fazla katılan öğrencilerdir. Bu davranışlar açısından yüksek ve düşük beklentili öğrenciler arasındaki fark .01 düzeyinde anlamlıdır.

Tartışma

Bir sınıf ortamında sözlü-sözsüz iletişim davranışları öğrencinin kişiliği ve okul başarısı üzerinde oldukça etkilidir. Öğretmen öğrencileriyle ilişkilerinde olumlu bir durum yarattığı zaman, öğrencilerin daha girişimci oldukları, problemleri çözmek için daha fazla çaba gösterdikleri ve öğrenmeye ilişkin motivasyonlarında önemli bir artışın meydana geldiği görülmektedir (Kurt ve Kurt, 1997; Ünal, 1991). Ancak, sınıf ortamında öğretmen-öğrenci etkileşiminin istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir (Bangir ve Senemoğlu, 1997; MEB, 1995; Öztürk, 2000). Yapılan araştırmalarda öğrenciler öğretmenlerini otoriter olarak değerlendirmişlerdir (Güven, 1994; İpek, 1999).

Genel iletişim problemine ek olarak bir de sınıf ortamında öğretmen beklentilerine göre öğrencileri farklı algılama ve onlara farklı bir davranış seti geliştirme söz konusudur. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; sınıf öğretmenlerinin % 95'inin yüksek ve düşük beklenti geliştirdiği öğrencilerinin bulunduğu görülmektedir. Okul öncesi eğitim kurumlarında yapılan bir araştırmanın sonuçları bunu destekler niteliktedir. Buna göre, okulöncesi öğretmenleri % 81 oranında öğrencilere yönelik yüksek ve düşük beklenti geliştirmekte ve onlara farklı davranışlar göstermektedir (Şahin, Öztürk ve Koç, 2002). Yurt dışında yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar görülmektedir (Gottfredson ve arkadaşları, 1995). Oysa farklı kategoriler içerisinde değerlendirme, onların gelecekteki performanslarını etkileme ve bir kısım öğrenciyi (düşük beklenti geliştirilen) öğretim basamağının başında başarısızlığa mahkûm etme anlamına gelebilir.

Eğitim fakültesi öğrencilerinin ilkökul yaşantısındaki konumları incelendiğinde bu durum daha açık görülmektedir. Örnekleme alınan eğitim fakültesi öğrencilerinin % 70'i yüksek beklenti geliştirilen, % 13'ü düşük beklenti geliştirilen grupta yer almakta geriye kalanlar ise bu kategorilerin dışında görülmektedir. Bununla birlikte düşük beklenti geliştirilen grupta yer alan öğrencilerin hepsi, sosyal çevre, aile ve diğer öğretmenlerinin desteğiyle bu etkiden kurtularak üniversiteye devam edebildiklerini belirtmişlerdir. Bu da göstermektedir ki, öğrencilerin ilkökul yaşantısında karşılaştıkları iletişim yapısı ve kendilerine yönelik davranışlar onların gelecekteki başarılarında önemli bir yer tutmaktadır. Kenealy ve Frude (1991)'ni araştırmalarında öğrenciler 11-12 yaşlarında incelemeye alınmış ve ayrıca 14-15 ve 19-20 yaşlarında iki kez daha incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, öğretmenin 11 yaşında öğrenciyi başarılı bulma durumu ile diğer yaşlardaki başarıları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, özellikle küçük yaşlarda öğrencileri beklenti geliştirerek belli kategoriler içerisinde değerlendirmesinin gelecekte devam etme ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir. Buna göre, eğitim fakültesi öğrencilerinin bulunduğu konumun ilkökul yaşantılarında yüksek beklenti geliştirilen grupta yer almasının bir sonucu olduğu yargısına varılabilir.

Bununla birlikte ilgi çekici olan bir diğer sonuç ise, öğrencilerin sınıfta oturdukları yerlerin dağılımı ve grup çalışmalarında dikkate alınan özelliktir. Yüksek beklenti geliştirilen gruptaki öğrencilerin çoğunluğu (% 69) ön sıralarda, öğretmene yakın ve öğretmenle yakın iletişim kurabilecekleri bir yere oturtulmuştur. Bir başka deyişle öğretmen bu gruptaki öğrencilerle daha fazla iletişim kurma arzusundadır. Çünkü, düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin sadece % 33'ü ön sıralarda oturmaktadır. Grup çalışmalarına bakıldığında öğretmenlerin

% 54'ünün başarı gruplamasını (tebeller – çalışanlar) esas aldığı görülmektedir. Yani öğretmenler, başarısı düşük öğrencileri geliştirme ve onların diğer öğrencilerle etkileşime girerek başarılarını artırma yönünde fazla bir çaba içerisine girmemektedirler. Yapılan diğer araştırmalar da bu sonuçları desteklemektedir. Bu araştırmalarda da öğretmenlerin öğrencilere ilişkin gruplama yaparken yüksek ve düşük beklenti geliştirdikleri farklı gruplara göre oturttukları (Rist, 1970) ve yüksek beklenti geliştirdikleri öğrencileri rahat iletişim kurabilecekleri merkezi yerlere yerleştirdikleri görülmektedir (Gottfredson, 1995).

Burada sorulması gereken bir diğer soru ise, “gerçekte öğrencilerin öğretmen davranışlarından ne derece ve nasıl etkilendiğidir”. Alınan cevaplar hem yüksek ve hem de düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin dikkate alınacak bir düzeyde etkilendiklerini göstermektedir. Yüksek beklenti geliştirilen öğrenciler % 84 oranında olumlu etkilendiklerini ifade ederken, düşük beklenti geliştirilen öğrencilerin % 66'sı olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir. Bu durum, öğrencilerin sınıf içinde gösterdikleri akademik ve sosyal davranışlarındaki performansta da açıkça görülmektedir. Yüksek beklenti geliştirilen öğrenciler hem sosyal hem de akademik davranışlar açısından anlamlı derecede olumlu bir performans göstermektedirler. Öğrenci davranışları açısından ortaya çıkan fark, Şahin, Öztürk ve Koç (2002)'un araştırmasında da görülmektedir. Ayrıca, yurt dışında yapılan araştırmaların hemen hemen hepsinde ortaya çıkan sonuç, her iki gruptaki öğrencilerin de öğretmen beklentilerinden önemli derecede etkilendiğini ve yüksek beklenti geliştirilen öğrencilerin etkilene biçiminin olumlu olduğunu göstermektedir (Öztürk ve Koç 2001).

Sonuç olarak, öğretmen beklenti etkisi önemlidir ve üzerinde akademik çalışmalar başlatılmalıdır. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı da bu çalışma sonuçlarına dayanarak öğretmenleri bu konuda daha duyarlı kılabacak çalışmaları desteklemeli ve bu konuda bir çaba içinde olmalıdır. Ayrıca Eğitim Fakültelerinde okutulan “sınıf yönetimi” dersinde öğretmen beklentileri bir ünite olarak ele alınmalı ve öğretmen adaylarının bu konuya dikkatleri çekilmelidir.

Kaynaklar

- Bangir, G. ; Senemoğlu N. (1997). “Sınıf İçi İletişimi Kolaylaştırıcı ve Engelleyici Öğretmen-Öğrenci Davranışları”. IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. Anadolu Üniversitesi. Eskişehir, s. 81-108.
- Goldenberg, C.N. (1989). “Parents’ Effect on Academic Grouping for Reading: Three Case Studies”. American Educational Research Journal. 26 (3): 329-322.
- Goldenberg, C.N. (1992). “The Limits of Expectations: A Case for Knowledge About Teacher Expectations Effects”. American Educational Research Journal. 29 (3): 517-544.
- Good, T.L. and Brophy, J.E. (2000). Looking in Classrooms. Eight Edition. Addison Wesley Longman Inc. New York.
- Gottfredson, D.C.; Birdseye, A.T.; Gottfredson, G.D. and Marciniak, E.M. (1995). “Increasing Teacher Expectations for Student Achievement”. The Journal of Educational Research. 88 (3): 155-163.
- Güven, K. (1994). “Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesinde Okuyan Öğrencilerin ‘Gözlemlerinde’ ve ‘Beklentilerinde’ Olan Öğretmen Özelliklerinin Karşılaştırılması”. I. Eğitim Bilimleri Kongresi. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Adana, s.1022-1033.

- İpek, C. (1999). "Resmi Liseler ve Özel Liselerde Örgütsel Kültür ve Öğretmen-Öğrenci İlişkisi". Eğitim Yönetimi. 5 (19), s.411-422.
- Kenealy, P. and Frude, N. (1991). "Teacher Expectations as Predictors of Academic Success". Journal of Social Psychology. 131 (2): 305-306.
- Kurt, M. ve Kurt, M. (1997). Öğretmenlerin Sözlü ve Sözsüz Yakınlık Davranışlarının Öğretimsel Etkililiğinin Belirlenmesi". IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler Kitabı. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, s. 216-229.
- MEB EARGED. (1995). Öğretmen Değerlendirme. MEB Yayınları. Ankara:
- Öztürk, B. (2000). "Sınıf İçi Etkileşim". Eğitim Yönetimi. 6, (24): 621-640.
- Öztürk, B. ve Koç, G. (2001). "Öğretmen Beklentileri ve Öğrenci Üzerindeki Etkileri". Eğitim Yönetimi. 7. (27): 359-395.
- Öztürk, B., Şahin, F.T. ve Koç, G. (2002). "İlköğretim Okullarında Öğretmen Beklentilerini Etkileyen Öğrenci Özellikleri". Eğitim Yönetimi. 31.
- Rist, R. (1970). "Student Social Class and Teacher Expectations: The Self-Fulfilling Prophecy in Ghetto Education". Harvard Educational Review. 40: 411-451.
- Stipek, D.S. and Tannat, L.M. (1984). "Children Judgments of Their own and Their Peers Academic Competence". Journal of Educational Psychology. 76 (1). 75-84.
- Şahin, F.T., Öztürk B. ve Koç, G. (2002). "Okulöncesi Öğretmenlerinin Çocuklara Gösterdikleri Davranış Farklılıkları ve Bu Farklılıklardan Çocukların Etkilenme Durumu". Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu. Gazi Üniversitesi Meslekî Eğitim Fakültesi. 17-18 Ekim. Ankara.
- Ünal, S. (1991). "Eğitimin ve Öğretimin Niteliğinin Geliştirilmesinde Öğretmenin Rolü", Eğitimde Nitelik Geliştirme: Eğitimde Arayışlar I. Sempozyumu. Kültür Koleji, Eğitim-Araştırma-Geliştirme Merkezi. İstanbul.

Summary

EXEMINATION OF THE SITUATIONS IN WHICH CLASSROOM TEACHERS TREAT DIFFERENTLY TO THEIR STUDENTS IN TERMS OF SOME VARIABLES AFFECTING THESE TREATMENTS

Bülent Öztürk* Gürcü Koç** Fatma Tezel Şahin***

Teachers are affected from some features of the students such as speech style, socio economic level, wearing style of them. Because of being affected by the students' features, teachers behave differently to the students. Teachers behave differently particularly on some dimensions such as physical closeness, emotional closeness, giving more difficult or easier task to the student, asking questions. Students perceive privileged behavior of the teacher, too. While the high-expected students develop more positive self-respect, the low-expected students develop more negative self-respect. If a teacher's behavior makes negative effect on the student's self-respect, another teacher's behavior can change the students's self-respect positively. Therefore, examining that how teacher's expectations affect on the students behavior is important to enhance the productivity at primary school level. In this study, it was investigated that (1) whether teachers develop different expectations to the students, (2) how teachers reflect that to students' sitting arrangement, (3) how students are being effected by this privileged behavior of their teacher, and (4) what factors can keep away the students from the negative effects of those expectations.

The population of the research consists of middle and high school students in metropolitan counties of Ankara and students of the Schools of Education of the Universities in Ankara. 465 students from six middle schools, 213 students from three high schools and 900 students from several schools of education in different universities, totally 1578 students form the sample.

Inquiry was used to gather data in this research. Whether there are high-expected or low expected students in their class, sitting place of the students, how the students can be affected to be a high-expected or low-expected students and the classroom behavior of high-expected and low-expected students were asked to the teachers in the inquiry.

With respect to students' perceptions in the research, it was found that almost all of the primary school teachers have some high and low-expected students in their classroom. More than half of the teachers separate the students as hard-studying students and lazy students according to the subjects. When sitting places of high and low- expected students were examined, most of the high-expected students sit in front of the class. It was seen that low-expected students were almost equally placed in front, in the middle and in the back of the class. Just one out of three sit in the front of the class.

More than half of the university students stated that they are in high-expected students group. 12.6 % of the group indicated that they are in low-expected students group, and they pointed out that social environment, family and the teachers are important factors to get rid of the negative effects of being low-expected students. According to the results of the research, high-expected students of the teachers are more successful, more trustful to themselves, more active in academic and social activities, more willing to get in touch with the teachers and have more relationship with their friends and have more leadership features than low-expected students.

It was seen that teachers behave differently to the students depending on their expectations, and that affect the students' behavior. Similar results were found in other researches in the foreign countries. It is well known that separating the students could be effective on their future performance, besides it makes low-expected students unsuccessful. Low-expected university students could get rid of the effects of this perception by their family, social environment and teachers' support and continue their education. This indicated that how teacher expectations and communication style in primary school affect the students' future success. It is considerable that teachers should have high-expectations for all students to help them develop positive self-respect and be successful. As a result, teachers should be made sensitive to the effects of teachers' expectations on students' success, and required training should be given to them on this subject.